NAŠE ŘEČ

ROČNÍK VI. ČÍSLO 3.

JOS. ZUBATÝ:

MÁM CO DĚLATI.

1. Již se nám naskytla jednou příležitost, abychom se zmínili o rozvažovacích (deliberativních) otázkách, jejichž podstatné části jsou tázací slovo s neurčitým způsobem. »Co dělat? Koho poslat? Kam si sednout? Kdy přestat? Kudy se dostat nahoru? Nač (k čemu) se namáhat? Proč plakat? Jak si pomoci?« Atd. Sloveso znamenající »jíti« vypouštíváme vůbec dosti často, je-li pohyb naznačen směrovým příslovečným výrazem, zvláště v otázkách a rozkazech (Domů! Již domů? Já na vojnu, z vojny domů, a ty ještě svobodná, na koho jsi, má zlatá panenko, na koho jsi čekala?); velmi často vypouštíme tak jejich neurčitý způsob u sloves vůle, možnosti, nutnosti (»chci domů; musím do města; smím domů?«), a tak scházívají i v našich větách rozvažovacích (Kam teď? Kudy z lesa ven? Jak do toho? Kudy k Mandě? Nač domů?). Jsou to věty, v nichž neurčitý způsob má význam asi týž, jako bychom jej spojili se slovesem »míti« (»co dělat« = »co mám dělat«, anebo také »co bych dělal« a pod.). Někteří filologové soudívají, že u takových infinitivů schází sloveso *býti* (co dělat = co jest dělati), jiní snad správněji myslí, že toto sloveso, kde je nalézáme, jest nepůvodní; ale jde nám zde o jiné věci.

Tyto rozvažovací otázky se spojují s větami jinými, stávají se větami podřadnými a pak dále větami vztažnými (filolog myslivější by zde viděl jeden z dokladů, jak se otázka může měniti ve vztažnou větu a zájmeno tázací ve vztažné). Hlavní věty mívají nejčastěji slovesa »býti, míti, věděti«, někdy i jiná podobná, na př. »dáti, říci«. Říkáme tak na př.: »vím (mám, jest, povím ti, dám ti), co dělat; mám, kam jít; jest, oč stát; vím, s kým o tom promluvit«. Původní tázací věty splývají s větou hlavní ve větu jedinou, pozbývají větné samostatnosti a jejího důležitého znaku, větné přestávky, jež jinak dělívá aspoň na okamžik věty sloučené

v souvětí; týká se to zejména vět s hlavním slovesem *míti a býti*. Vidíme to zvláště z toho, že se bezpřízvučné slovo, jež v češtině nemůže státi hned za větnou přestávkou, v takovýchto větách objevuje i *před* tázacím slovem, jež původně stávalo na začátku věty, tedy hned za přestávkou. Říkáme »mám (jest) si kam sednout, mám (jest) se nač těšit, mám (jest) se čím chlubit« a pod. místo původního »mám, kam si sednouti, jest, čím se chlubiti«. U vět se slovesy jinými takového to nepůvodního pořádku slov nebývá, neříká se na př. »vím se kam posaditi, vím se čemu diviti); z toho plyne naučení, že by se neměla čárkou naznačovati větná přestávka před slovem tázacím v takovýchto větách, kde je sloveso *míti, býti,* ale měla by se psáti u sloves jiných. Tedy na př.: mám kam jíti; mám čím platiti; je kdy jíti na procházku atd., ale: vím, kdy co dělati; povím vám, kudy jíti a pod. Tak obyčejně také psáváme; a pozorný čtenář by se snadně přesvědčil, že mezi obojími větami bývá rozdíl, že »*mám kdy, jest kdy, jest kam*« atd. často vyslovujeme bez přízvuku na těchto slovích, kdežto *vím* mívá plný přízvuk, že ani význam slov *mám, jest* není v takových větách v plné síle a pod. Vlastně bychom ovšem měli dbáti těchto rozdílů i ve větách s *míti, býti;* nebývá jejich přízvuk ani význam všude stejně pokleslý; ale nebylo by možno dáti určité pravidlo.

2. V takovýchto větách jest hledati původ našich vět se slovesem *míti, býti* a tázacím (vztažným) zájmenem *co* s neurčitým způsobem. »*Mám co dělat (jíst, pít, psát atd.); jest co dělat; to je co říci!*« (t. j. za těchto okolností má člověk co říci; *to* zde má týž význam jako ve větách »to bych se podíval, to bych se rozhněval« a pod.). Těmito větami naznačujeme, že jest něco, co jest dostatečným základem, aby se mohl nebo měl státi nějaký výkon. Děj sám, jeho možnost nebo nutnost mám především na mysli, vyjadřuji-li se tak; co má býti předmětem výkonu, je mluvícímu této chvíle tak vedlejší, že naznačuje jeho bytí pouhým slůvkem *co*. Toto slůvko je ovšem mluvnickým předmětem neurčitého způsobu; podle původního rozdělení věty »mám, co dělati, jest, co dělati« i podle jejího smyslu nepatří k řídícímu slovesu »mám, jest«.

Předmět děje může ovšem býti naznačen také u hlavního slovesa; to se děje, kde je tento předmět důležitý, snad důležitější, než co se s ním má díti. Každý cítí rozdíl, ptám-li se »jest *co* jíst« či »jest (tam, ještě) *něco* jíst«, »máte co jíst« či »máte něco jíst«; větou s *co* se ptám, je-li nějakými zásobami vůbec dána první podmínka jídla, ve větě s *něco* se hlásí dosti určitě i skutečnost předmětu a nejčastěji odpoví druhá osoba také přímo, co

je k snědku. Je-li osoba řídícího slovesa tvarem nebo jinak zřejmá, věta s *co* naznačuje, že děj, o nějž jde, vykonati má tato osoba: »mám co dělat« (*já* budu dělati), »máš co dělat, chceš-li přijíti v čas« (*ty* musíš dělati, pospíšiti si); z okolností víme, koho se týká věta »ještě je co dělat«, třebas v ní není osoba výslovně naznačena. Ptám-li se však »máte něco jíst?«, snad potřebuji jídla já, snad osoba, jíž se ptám, snad nějaká osoba třetí; věta sama o tom nic nepraví. Podobně, ptám-li se »máš něco číst« (proti »máš co číst?«), »máš něco psát« (snad hledám výdělek pro nějakého chuďasa) atd. Snad nemusím říkati, že nemám na mysli vět, v nichž *mám* znamená nikoli něm. »ich habe«, nýbrž »ich soll«.

3. Tyto věci jsem musil naznačiti, abych si usnadnil výklad o věci, o niž vlastně jde; a jde nám o záporné věty tohoto způsobu. Dostalo se nám upozornění, že kdosi kdesi učí žáky, že se nemá říkati »nemám *co* dělati«, nýbrž »nemám *nic* dělati«, jako správně říkáme »nemám *nic* na práci«, protože ve větě záporné má býti záporné *nikdo, nic* atd., ne tvary nezáporné. Věřím tomu; sám jsem slýchal takové naučení. Odpověď na otázku, co zde je správné, je snadná: ke kladné větě »mám něco dělati« je záporný tvar »(již) nemám *nic* dělat (nic psát, nic jíst atd.)« ke kladné větě »mám co dělati«, však »nemám *co* dělati«. Ke kladné větě »vím, co psáti« zní zápor »nevím, co psáti«, nikdo neřekne »nevím nic psáti«, a bylo by to i mluvnicky nesprávné, protože *co* je předmět kladného infinitivu *psáti*, ne záporného slovesa *nevím;* a totéž platí i o větě »mám, nemám co psáti«, třebas si nejsme již tak jasně vědomi jejího původního rozčlenění. Žebrákovi prosícímu, aby mu dali něco jíst, odpoví snad hospodyně »jíst nemáme nic«; kdyby řekla »jíst nemáme co«, znamenalo by to, že její rodina je rodina stejných chudáků, jako je žebrák sám. Vždyť stejně se vyjadřuje zápor i ve větách s jinými tázacími slovy než s *co;* říkáme »nemám kam si sednout, není oč stát, člověk nemá s kým promluvit« atd., ne nikam, o nic s nikým. Tak mluví i náš lid a mluvívali i naši předkové; čteme na př. »nemají co jiesti« Comest. 305b (Mat. 15, 32, Mar. 8, 1), kde Kralická bible s plným tvarem větným píše »nemají, co by jedli«, »neměli co mluviti proti nim« Skutk. 4, 14 Kral.; Veleslavínův slovník jako dnešní jazyk má rčení »nemám *co* dělati« s týmž významem jako »nemám *nic* na práci«. A stejně ovšem, kde jsou jiná tázací slova; na př. »nemám se čím chlubiti« (1. Kor. 9, 16).

Matiční Brus píše ve všech třech vydáních pod heslem »co«: »Ve větách záporných (t. ve větách tohoto způsobu) střídavě vy-

skýtá se buď *nic*, buď *co*.« Schází v něm poučení o rozdílu mezi obojími větami, podle mého soudu dosti důležitém. Má vlastně jediný doklad, který sem skutečně patří: »Nemaje *co* zlého mluviti o vás« z bible Kralické, kde bible Benátská (z r. 1506) místo »co« má *nic*. Je rozdíl mezi větami »mám ještě co jíst« — »mám ještě něco jíst«, ale někdy jsou okolnosti takové, že se lze vyjádřiti tak i onak, podle představy mluvícího a způsobu, jak se právě na věc dívá. Host se nebude ptáti hostinského, má-li co jísti, nýbrž má-li něco jísti (něco k jídlu); ale dobrodinec se může zeptati chuďasa, jemuž by rád pomohl, je-li toho třeba, obojím způsobem. A podle okolností může tedy býti i záporný tvar takových vět rozličný. Lze říci »mám něco zlého, co bych mohl (měl) mluviti o tobě«, i »mám, co bych zlého mohl (měl) mluviti o tobě«; a záporný tvar může tedy v tvaru s infinitivem býti opravdu »nic zlého mluviti« i »co zlého mluviti«. Ale to jsou přece jen výjimky, podle nichž nelze tvořiti pravidla.

Také má Brus doklady »neměj s tiem spravedlivým nic činiti« (Štítný), »s kterouž (t. s němčinou) nemám nic činiti« (Písecký). K tomu na př. doklad z Kral. bible (2. Par. 35, 21) u Jungmanna: Egyptský král Nécho přitáhl, »aby bojoval proti Charkemis podlé Eufraten, Joziáš pak (král judský) vytáhl proti němu«. Nécho »poslal k němu posly, řka: Já nic nemám s tebou činiti, králi judský (quid mihi et tibi est, rex Juda Vulg.). Ne proti tobě, slyš ty, dnes táhnu, ale proti domu, kterýž se mnou bojuje, kamž mi rozkázal Bůh, abych pospíšil«. Kladný tvar záporného »nemám s tím nic činiti« není »mám s tím co činiti«, nýbrž jen »mám s tím činiti«, není tedy správné směšovati tyto doklady s doklady rčení »mám co dělati« a pod. Veleslavín má rčení »činění s kým míti, činiti s kým míti« (= obcovati, zacházeti), píše »mívá s ním činiti«, »mám se jako ti, kteří s lékaři činiti mají«, ještě u Komenského je věta »on má s velikými pány činiti«; původ takovýchto vět není v oněch rozvažovacích otázkách s *co*.*)

*) Nechův vzkaz Joziášovi my bychom asi vyjádřili slovy »já nic nemám s tebou«. Staré ono rčení mělo původně patrně význam obecný, o stycích vůbec, přátelských nebo důvěrných, nahodilých i nepřátelských, ale je viděti v dokladech směr k významu týkajícímu se spíše styků přátelských. My máme podobné rčení »míti s kým« anebo »míti s kým něco«, v záporu »nemíti s kým (nic)« (neměj s ním, má s ním, on s ním něco má; co s ním máš?). Zdá se, že toto naše rčení vzniklo zkrácením z onoho rčení starého. »S kým mám co činiti«, t. j. »s kým mluvím«, u Jungmanna ze slovníku Dobrovského je germanismus, který pochází spíše od některého ze spolupracovníků toho slovníku než od samého Dobrovského (mit wem habe ich zu tun?).

Z toho ze všeho ovšem plyne, že záporný tvar vět s *co*, o jakých zde vykládáme, zní, jak jsme zvyklí jej tvořiti; tedy »nemám co dělati, není co dělati«, jako »nevím co dělati« a pod. *Nic* místo *co* zde není české, nýbrž německé (ich habe nichts zu tun, nichts zu essen).

4. Ve rčení »mám co dělati«, pův. »mám, co dělati«, jest tedy *co* předmětem neurčitého způsobu, ne předmětem řídícího slovesa. Jest otázka, nemohlo-li by i řídící sloveso míti svůj předmět, takže by pak byly předměty dva; a hledíme-li na tuto otázku se stanoviště čistě mluvnického, nelze této možnosti jen zhola odmítnouti. Místo »mám co dělati« bychom tak dostali *»mám něco(,) co dělati«*, v záporu *»nemám nic(,) co dělati«*. Předmět první by byl u sloves nepřechodných podmětem (jest něco, co dělati; nezbývá nic, co dělati). Ale nemluví se ani nepíše tak ani v staré době ani dnes; kde by jazyk potřeboval takového důraznějšího vytčení obou předmětů, jistě raději položí místo zájmena *co* s neurč. zp. zřetelnější větu se slovesem určitým, na př. »mám něco, co bych měl dělati; nezbývá nic, co bychom měli dělati«. Říká-li se dnes časem »nemám nic co dělati«, není to podle významu i podle výslovnosti nic než zbytečné rozvedení staré věty »nemám co dělat«, jehož bychom se měli po radě Brusu zdržovati, ať to je (podle jeho mínění) napodobení němčiny (ich habe *nichts zu tun)* nebo něco jiného.

Někdy však snad vyžaduje kladná věta takovýchto způsobů nějakého určení množství, nestačí pouhé »mám co dělati«, jest třeba říci také, že mám dělati málo, mnoho, dosti a pod. Smí se říkati *»mám mnoho co dělati, mám dosti co dělati«?* Brus i tento způsob zamítá, *co* mu je zde napodobením němčiny; ale nedovídáme se přímo, které slovo je napodobením německé věty »ich habe viel, genug zu tun«, zdali *mnoho, dosti* (= viel, genug) či *co* (= zu ?). »Mám co dělati« je přece věta dobře česká a »mnoho, dosti« jsou slova, která její smysl podstatně doplňují, při nichž tedy přece nelze mluviti o tom, že by byla do české věty vnikla vlivem německým. Po stránce mluvnické nelze proti větě »mám málo (mnoho, dosti) co dělati« nic namítati, po stránce slovní není pochyby, že věta »mám málo (mnoho, dosti) dělati« není dosti jasná. Štítný mohl ještě psáti »mám na svém dosti nésti«; za něho byl pouhý neurčitý způsob možnosti, nutnosti, potřeby a pod. u sloves »míti, býti« ještě v živějším obyčeji než dnes. Již v staré době se říkalo »nejmám co dáti«, ale říkalo se ještě (jedinou větou) s týmže významem také »nejmám dáti« (»snad jsi chud, že nejmáš dáti ?« v Alexandreidě); dnes »nemám dáti«

znamená jen něm. »ich soll nicht geben«, ne více »nemám co dáti«. Snad někdo dnes také ještě řekne »mám sám dost nésti«, »máme ještě mnoho dělati« a pod.; ale říkati, že jen to je správné, že je *chyba* zřetelněji říci »máme ještě mnoho co dělati« a pod., je tak, jako bychom žádali, aby se po staru říkalo »nemám dáti«, ne »nemám co dáti«. Zdeněk Lev z Rožmitála píše r. 1507 »ačkolivěk o těch o všech věcech věděl bych vám mnoho co oznámiti, ale nehodí se všeho psáti« (Arch. č. 7, 7); to by tedy byla také chyba (ačkoli pan Lev uměl psáti pěknou a jadrnou češtinou), a přece by nám znělo »vím mnoho oznámiti« již tak kuse a nezřetelně jako »nemám dáti« místo »nemám co dáti«. »Mám dělati« a »mám co dělati«, ať již s dalším určením »mnoho, málo, dosti« a pod. nebo bez něho, jsou dva rozličné způsoby, jimiž stará čeština mohla vyjadřovati totéž; první z nich vidíme patrně zanikati, a proto tím méně máme práva stavěti se proti druhému.

Brus (mimo jediný doklad ze Štítného s »nésti«, jejž jsme shora naznačili) má zase i doklady s »činiti«: »tak mnoho mají páni činiti« ze Štítného, »mám mnoho činiti« ze Sušilových písní; k tomu v Slovn. stč. z Husa »ti s panstvím (= panováním) dosti činiti mají«. Již v § 3 jsme viděli doklady rčení »mám činiti«, místo něhož bychom my spíše očekávali »mám co činiti« (»mám [co] činiti« je totéž co naše dnešní »mám [co] dělati«). Z dokladů v Bruse i v slovnících je patrno, že rčení »mám činiti, nemám nic činiti« bez »co« bylo velmi časté, ale zaniklo, a bylo by nemoudré dnes je křísiti anebo žádati, aby se aspoň říkalo »mám dělati«, ne »mám co dělati«. Také »mám s kým mluviti« (= »mám s kým co mluviti«) se asi často říkávalo (Brus ukazuje na větu »mám s tebú mluviti«, doloženou několikrát v Sušilových Mor. písních 10, 11). Osudy těchto rčení jsou jistě poučné v otázce o správnosti či nesprávnosti slůvka *co* ve větách jako »mám mnoho co dělati«. Nemám je za nesprávné; kde bez ujmy zřetelnosti lze obstáti bez *co*, není ovšem proč se vzpírati tomuto způsobu zanikajícímu. Máme ovšem i rozličné způsoby jiné, jimiž lze vyjádřiti totéž: mám mnoho práce; mám mnoho, co bych měl říci, co bych (rád) řekl, co bych chtěl říci atd.

5. Již Blahoslav (241) ví, že se »v obecném mluvení« často říká *co* místo »proč, nač«. Má doklady» Co se vrtíš? Co se touláš? Co stojíš? Co (= proč) hledáš? Co se škrábeš?... Coť mám o tom mnoho mluviti? Coť se mám s tím párati? etc.« Také toto *co* může býti tázacím slovem rozvažovacích vět, o nichž jsme mluvili v § 1; místo »proč, nač se zlobit?« můžeme se ptáti sami sebe také, »co se zlobit?« A i takovéto věty se stávají větami

podřadnými způsobem, o němž jsme shora podrobně vykládali; tak čteme na př. již u Štítného (Erb. 11) »nenie se co diviti tomu«, Hilarius Litoměřický píše v traktátě k panu Janu z Rožmberka o králi Jiřím »a poněvadž tento člověk Pánu Bohu a otci svatému nezdržel jest přísahy, nenie co mu věřiti« (17a), Lev z Rožmitála píše »nemají se tomu co diviti« (Arch. č. 18, 557, r. 1513), »nenie toho co proto (= přes to, přece) lehce vážiti« (7, 169, r. 1516), »na tom se není co urážeti« (8, 217, r. 1523), Blahoslav sám »na ty není co horliti, neb tu není naděje k nápravě« (216), »není v něj co spoléhati« (241). Také zde lze někdy nalézti věty, kde by *co* mohlo scházeti; na př. »jest se co obávati« = »jest se obávati«. Smíme proto říci, že tvar s *co* je nesprávný? Vždyť ani slovní význam obou tvarů není docela týž; »jest se obávati« znamená »jest třeba se obávati«, »jest se co obávati« je »jest proč se obávati«.

Brus (zase ve všech vydáních) praví, že »*co* jest... zbytečné, následuje-li věta na infin. závislá, na př.: Jest se co obávati, že náš přítel umře, stačí: Jest se obávati atd.« Blahoslav (149) píše: »Ač Slovákům není se co diviti, že v tom chybují (t. že psávají *z* m. předl. *s*), poněvadž některé věci v řeči své právě proti způsobům řeči české postavené mají«; to by tedy byla chyba. Proč by to byla chyba, proč by se nemělo říkati »jest se co obávati«, t. j. »jest proč se obávati, jest příčina se obávati«, následuje-li věta se spojkou *že*, opravdu je těžko poznati; vždyť ani není pravda, že »co« je zbytečné, protože věta s *že* neudává příčinu obavy, nýbrž její předmět (strašpytel se často bojí, že se něco stane, ač není proč, není co se obávati). A k tomu nesmíme zapomínati jedné věci. *Co* ve větách, o nichž zde mluvíme, rádo představě dodává význam zvýšené potřeby děje, o němž je řeč. Vidím-li někoho, jak se plahočí s těžkým břemenem, a řeknu-li »ten má co nést«, znamená to, že má t ě ž k é břemeno, ne prostě, že nejde s prázdnem; podobně, řeknu-li někomu »máš co dělat, abys ještě stihl vlak«. A takový zesilovací význam mívá *co* i ve větách jako »jest se co diviti, jest se co obávati« a pod.

Podle našeho soudu jsou tedy správné větné tvary *nemám co psáti* (s významem poněkud odchylným *nemám nic psáti*), *mám mnoho* (*dosti* a pod.) *co psáti, jest (není) se co diviti, jest (není) se co obávati, že...* Zbytečně mnohomluvný a u dobrých spisovatelů neobvyklý je tvar *nemám nic co psáti* a pod.

DROBNOSTI.

VISUTÝ, VYSUTÝ, VYSUNUTÝ.

Na náš výklad o visutých — vysutých zahradách (V, 297) se nám přihlásil p. Fa Presto jako původce výrazu »vysuté zahrady« v Nár. l. v minulých prázdninách. Ne s plnou jistotou, den jsme necitovali správně a p. Fa Presto také neví podrobně, kdy vyšel feuilleton, o nějž jde. Snažili jsme se nalézti číslo, z něhož jsme měli výpisek, ale marně (v knihovnách se nesnadně hledá v číslech ještě nesvázaných a neurovnaných do vazby); ale nejde o vedlejší okolnosti, nýbrž o věc samu.

P. Fa Presto náš výklad uznává, ale své »vysuté« zahrady by rád ubránil. Vypravuje o inženýru, který rozlišoval lešení »visuté« (t. j. známé »pavláčky«, které se na provazech vytahují a spouštějí rumpálem) a »vysuté« (které se zřizuje na trámcích vystrčených okny, vikýři nebo i děrami k tomu schválně pořízenými a uvnitř ovšem náležitě upevněných). Nikdy si nedovedl představiti, na čem zahrady Semiradiny visely; byly-li na klenutí, jak poučuje na př. Josefus Flavius (ne my !), ležely na něm, nevisely. Proto mu bylo vhod české slovo »vysuté«, protože to mu představu dalo. »Máme takové zahrady v Praze: schönbornskou, pod hradem, u Zlaté studně. Aby se stráň dala lépe obdělávati, jsou na ní *vysunuty* jakési stupně. A i když mi bude zakázáno slovo »vysuté«, budu zahrady takové jmenovati aspoň vysunutými, neb je v tom více smyslu než ve »visutých«, při nichž vždy mám dojem, že jsou zavěšeny na provazech nebo řetězech. Nevím ovšem, byly-li v Babyloně takové stráně, aby bylo nutno je *stupňovitě zakládati*«. Ale přeje si, abychom vyložili, lze-li slova *vysutý* užívati ve smyslu »vysunutý«; matiční Brus prý to slovo nepřipouští.

Ze slov p. Fa Prestových vidíme, že jeho »vysuté« zahrady jsou duševní dcery babylonských zahrad visutých. Jaké ty zahrady byly, na čem a jak visely, byly-li vůbec jaké visuté zahrady v Babyloně, my nevíme a sotva kdy kdo bude opravdu věděti; prof. Jiráni nás upozornil, že strany toho kdesi odkazují čtenáře na Kaulenův spis »Assyrien u. Babylonien« (5. vyd., 1899, str. 79 n.), kde také je nějaký obrázek, ale neměli jsme té knihy v rukou a ani nevěříme, že tam je nepochybné rozřešení této záhady. P. Fa Presto se představy »*visuté* zahrady« vzdává, ale slovo mu tak ukvělo v mysli, že pod jeho vlivem představu, jíž nahrazuje

onu představu starcu, pojmenoval slovem podobným, zvukově vlastně totožným; kdyby nebylo mlhavých zpráv o »visutých« zahradách babylonských, přišlo by komu vůbec na mysl, aby na př. schönbornskou zahradu nazval »vysutou«?

Ale nejdříve o představě staré. Zpráva o »visutých« zahradách babylonských *snad* pochází od Ktesia, který žil jako lékař na perském dvoře a mohl míti o východních krajích i zprávy psané nebo ústní, nepřístupné jiným Řekům; jeho Perská kronika, v níž byly i zprávy o krajích mimo vlastní Persii, které byly částí veliké říše perské, se ztratila, ale jistě v ní bylo mnoho, čemu bychom dnes tak hned nevěřili. Ale mluví-li staří spisovatelé o »visutých« zahradách, netřeba mysliti hned na řetězy nebo provazy; podle mechaniky ovšem »visí« předmět, je-li upevněn nad svým těžištěm, ale v životě všedním i v písemnictví týmže slovem označujeme časem i jiné polohy, nějak podobné skutečnému visení. Čtli jsme na př. o dravém ptáku nebo o oblaku, jak »visí« v povětří; »visí« nám trám vyčnívající vodorovně nebo i volným koncem vzhůru z nějaké stěny, v níž tkví druhým koncem; dovedli bychom říci na př. i o chrámovém klenutí, že »visí« na sloupech a pilířích; Harant z Polžic napsal (v dokladě Kottově) větu »nad námi hory na spadnutí visely«, Jungmann má věty »visí stěna« (t. jest nachýlena), »skála nad mořem visí«. Říkáme o věcech, že »visí«, i když vlastně nevisí, ale vidíme-li je v poloze, v jaké bývají předměty skutečně a podle vědeckého výměru visící. A dovedeme si představiti, že i starým »visely« zahrady založené na klenutích, skrze jejichž oblouky by bylo viděti i krajinu a snad i vzdušný horizont za nimi, ať tyto zahrady existovaly ve skutečnosti či jen v úrodné obrazivosti starého vypravěče o divech tajemného východu. Latinské slovníky na př. výslovně učí a dokládají z písemnictví, že *pensilis* (visutý) se říká v stavebnictví také o věcech, které se vznášejí ve vzduchu, na př. na podpěrných pilířích nebo klenutých obloucích; a Římané sice ještě neměli učebnic mechaniky, ale pojem »viseti« ve vlastním smyslu jistě znali právě tak, jako jej zná dnes každý člověk zdravého rozumu, který jakživ o školu nezavadil. Před válkou jsme čtli v berlínských novinách o zahrádkách založených ve výšce několika pater na střešních plochách; berlínský vtip prý jim říkává »visuté zahrady« (hängende Gärten), se zřejmou vzpomínkou na zprávy o visutých zahradách babylonských, a střízlivý Berlíňan se neohlíží po řetězech nebo provazech, nehledá po obloze hřebu, na kterém ty zahrádky visí. Kdyby se u nás v Praze (na př. na střešních terasách »Lucerny«)

zazelenaly vy výškách zahrádky, snad bychom si také vzpomněli na »visuté« zahrady babylonské, ale nesmělo by se jim říkati »visuté«, byly by »vysuté«. Závidíme Berlíňanům, že nemají slova tak podobného slovu hängen, aby se i u nich vlk, domnělá nutnost výrazu hovějícího i mozku bez špetky fantasie, nažral, a koza, vzpomínka na podání o visutých zahradách babylonských, zůstala pod průzračným závojem záměny *i* s *y* celá. Racionalismus je veliká věc; ale my bychom si nepřáli dočkati se dob, až zvládne všechen duševní život lidský tak, že z člověka zbude jen správně jdoucí myslicí stroj.

Nás se ovšem týká především otázka p. Fa Prestova, je-li jazykově správné, mluviti o pražských »vysutých« zahradách. Brus, jehož se dovolává, učí prostě, že je nesprávné m. *visutý* psáti *vysutý* (uvádí výrazy visuté hodiny, v. pečeť, v. zámek) a že se musí od příd. jm. *visutý* rozeznávati příčestí *vysutý*, »od kmene *su*« s předponou *vy-* utvořené (3. vyd. 401); co *vysutý* znamená (a lze-li tedy mluviti o »vysutém« lešení, o »vysuté« zahradě či nic), v Bruse se nedočítáme.

Musíme v češtině (i v jiných slov. jazycích) lišiti dvě původem i významem různá slovesa: *súti (souti*, z praslov. sup-ti) a *sunúti (sunouti)*. Obě jsou v živé mluvě již slova mrtvá, žijí vlastně jen v písemnictví, a proto je nasnadě, že se mátla; a mateme je, jak uvidíme, i my filologové.

Súti, s přít. časem *spu, speš*, atd., znamená »sypati«; v staré době bývalo slovem dost častým, i ve složeninách (vsúti, vespu; vysúti, vyspu atd.), dnes máme — mimo příbuzné sloveso *sypati*, jímž nahrazujeme staré *súti*, opakovací *-sýpati* a slova jako *násep, výspa* — jen zbytky zasouti, zasutý (= zasypati, zasypaný), sesouti se (= sesypati se, stč. ssúti sě), ossutiny, osutiny (= osýpky; někde snad se ještě říká »osul jsem se« = mám vyrážku, u Chocně podle Kotta říkají »osul jsem se« = otřásl jsem se, dostal husí kůži, »ospenec«). *Vysouti* (přít. č. stč. vyspu, opakovací tvar vysýpati) tedy znamená »vysypati« (na př. obilí z pytle), *vysouti se* »vysypati se« (zase na př. obilí); říkalo se tak i o lidech (na př. o bojovnících) ve smyslu našeho »vyhrnouti se« (na př. z hradu). Také lze říci na př. »vysouti jámu«, t. j. vysypati, něčím vyplniti (Zlobický), anebo vysouti (vysypati) pěšinu pískem a pod., a protože předpona *vy-* může také znamenati »vzhůru« (vylézti z díry, vylézti na strom), pochopili bychom i spojení »vysypati hromadu«, t. j. sypáním vyvršiti (ačkoli se tak ovšem neříká), a tak by bylo lze snad mluviti i o »vysutém« rondelu nebo návršíčku v zahradě, v krajině ploché by

se mohla zroditi i myšlenka pořiditi si návozem kamení, písku, země atd. pro oživení krajinného obrazu celou »vysutou« zahradu (nám by se ovšem toto slovo nijak nelíbilo, již proto ne, že nevidíme v tom žádného prospěchu, křísí-li se uměle slova nebo tvary dávno mrtvé). Ale »vysuté«, t. j. vysypané lešení nic není, ani »vysuté« zahrady v tom smyslu, v jakém o nich mluví p. Fa Presto.

Docela jiné slovo je *sunúti (sunouti);* kořen slovesa *súti, sypati* v rozličných svých stupních je *s'p-, syp-, sup-*, kořen slov. *sunúti* pak *su-*, s infin. kmenem (podle 2. tř.) *sunu-*. Také význam je jiný; asi »strčiti něco někam«. Sloveso nesložené v staré době (asi s význ. dokonavým) skoro nemá dokladů; ale jsou doklady složené, *vsunúti, vysunúti, posunúti,* zvláště se zvratným zájm. *sě, se.* Dnešní spisovný jazyk těchto sloves dosti hojně užívá (sunouti [se] s videm nedokon., vsunouti [se], vysunouti [se], posunouti [se], zasunouti a j.); naši spisovatelé dnešní v *sunouti* vídají rádi náhradu za sloveso *strčiti,* jež jim, nevíme proč, zní sprostě (není nic řídkého, že v lidovém příběhu tatík »vsune« dýmku do kapsy a pod.). Našim spisovatelům také znívá *sunouti* jako sloveso pohybu zvláště jemného (tak se na př. »vsunou« často něžné postavy ženské do pokoje); v staré době se tímto slovesem vyjadřoval naopak spíše pohyb prudký: svině tak brzo ústa v bláto vsune (= vrazí) jako nohu Výb. 1, 350, posunúti sě na koho = útočně se obořiti, vsunúti sě = vraziti někam, na někoho, vysunúti sě = vyraziti odněkud a pod. Příbuzné je sloveso *suju, sovati,* již v staré češtině skoro zaniklé (pův. význam byl »házeti, stříleti«; sem praslov. sudlica, č. sudlicě »vrhací oštíp, kopí«, a také litevské příbuzné sloveso *šauti* znamená »střileti«). K tomu přibylo ve složeninách *-souvati,* jak se zdá, teprv v minulém století a napodobením polštiny (posouvati, přisouvati, zasouvati, odsouvati, vysouvati a j.). Ono »vysuté« lešení by se správně mohlo jmenovati »*vysunuté*«. Ale »vysunutá zahrada« by po našem soudě zase nic nebylo; je-li vůbec při zahradách, založených terasovitě, stupňovitě na stráních, možno mluviti o něčem »vysunutém«, není to přece zahrada sama, nýbrž její stupně, pořízené navážkami, odkopávkami a podle potřeby podezdívkami, ty stupně vyčnívají, jsou vysunuty z nakloněné roviny stráně. Ale proč nemluviti pak o zahradách *stupňovitých,* nevyjadřovati se slovem, kterému každý Čech bez dlouhých výkladů porozumí? A vynoří-li se v někom při pohledu na zahradní terasy pražských strání vzpomínka na visuté zahrady babylonské, podle našeho soudu se nedopustí hříchu, hlásí-li se

k ní poctivě a nevyhne-li se slovu »visuté zahrady pražské«; zasluhují toho jistě víc než »visuté zahrady« berlínské.

Slovesa *souti* a *sunouti* se svými odvozeninami nejsou spolu příbuzná; nejrázněјší rozdíl mezi nimi (mimo význam) jest, že kořen první z těchto obou rodin míval na konci *-p (s'p-, syp-, sup-)*. Tento rozdíl zanikal tím, že se toto *-p* ztrácelo. Podle hláskových pravidel slov. musilo zaniknouti před *t (súti, sutý)*, a napodobením tvarů bez *-p* se objevují pak i tvary jiné bez *p*, v nichž by bylo *p* mohlo i mělo obstáti (na př. *sul)*. Starý přít. č. *spu* vlivem tvarů *súti, sul* atd. časem změněn v *suji* (Gebauer má pod. doklady z poč. 18. st., ale jistě se tak říkalo již dříve); dnes na př. k inf. *sesouti se* zní přít. tvar *sesuji se* (zeď se sesuje). A trvací tvar *-souvati*, který patří k slovesu *sunouti*, objevuje se v nové době i u slovesa *souti* (zeď se pomalu sesouvá). Naši filologové sami nedovedli obě slovesa vždy rozeznávati; doklady toho lze nalézti v článcích slovníku Jungmannova i Kottova. A jsou také v naší mluvnické terminologii, jak jí užíval na př. i Gebauer, který obě slovesa dobře rozlišuje, jak jí užíváme my. Mluvíme o přisouvání, odsouvání, vysouvání, předsouvání hlásek, správně, protože se tím míní přidávání, přirážení, připojování hlásek atd.; ale mluvíme také, že se ta a ta hláska přisula, odsula, že je přisuta, odsuta, nesprávně, protože nechceme říkati, že se přisypala, odsypala. To bychom měli opraviti, buď tak, že bychom mluvili o přisunutých, odsunutých hláskách, anebo že bychom se ohlédli po slovech jiných. Snad bychom lépe mluvili o hláskách »vznikajících« a »zanikajících« za jistých okolností na tom nebo onom místě (v lidové mluvě vzniká *v* před samohl. *o* na začátku slova; *i* na konci slova, kde ho není třeba pro mluvnickou zřetelnost, rádo zaniká) anebo přímo o výslovnosti s tou a tou hláskou nebo bez ní (slova s počátečným *o-* vyslovuje lidová mluva s *v)*. Beztoho jsou slova přisouvati atd. nedosti vhodná tím, že vyjadřují fonetický děj, udávající se bez přímého vědomí mluvící osoby, tak, jako by vycházel z její vůle.

VARKULE, VARHULE.

V některých obcích na Rakovnicku, na jazykovém rozhraní, říkají podle zprávy jednoho z našich čtenářů švestkovým knedlíkům *varkule*. Slovo to, jak ukazují naše slovníky, jest rozšířeno i na jiných místech oblasti českého jazyka. Zná je v tvaru *varhule* a s týmž významem »švestkový knedlík« z Moravy už slov-

ník Jungmannův, který má také další odvozeninu *varhulice*, znamenající měchuru, koláč v peci pečený a mazaný. Jungmannův údaj potvrzuje Bartoš, který uvádí (Dial. sl. 475), že v záp. Moravě znamená *varhula, -l'e* švestkový knedlík. Podle Kotta 4, 556 nazývají se jménem *varhule* na Moravě také knedlíky polité rozvařenými švestkami (lafetou). Jako podobná slova jiná *(buchta* na př.), mění se i slovo *varhula* v nadávku, značící asi tolik co vařbuchta, hlupák, nemehlo (Kott 7, 1000; pod. Kubín v L. fil. 1902, 253 z již. Čech); téhož původu je asi také lašská přezdívka *varmula*, nimra, hlupák (Bartoš, Dial. sl. 475), zkřížená patrně s jinou přezdívkou *varmuža*, značící člověka nevrlého, nevlídného (Bartoš tamt.)

Původ všech těchto názvů *varkule, varhule* atp. sluší hledati v německém nářečním *der* (někdy *die) wargel* nebo *wärgel, wergel*, podle hornoněmecké výslovnosti neznělé i *warkel, workel* a pod. Jest to odvozenina od slovesa *wargeln* »kouleti, váleti, zejména též těsto (Kuchenteig)« a znamená různé předměty kulaté, do okrouhlé, ale zároveň podlouhlé podoby roztažené, rozválené, tak na př. v Sasku, Bavorsku a jinde »šišky, jimiž se krmí husy«. V tomto pak významě se snadno dostavuje v středoněmeckých nářečích spodobenina k slovesu *würgen* »dáviti« a slovo zní pak *Gänsewürgel* (viz v Campově slovníku i jinde). Žilo pak a žije dosud — srov. švábský doklad u Grimma 13, sl. 2017 — zdrobnělé *daz wargele*, jež přímo značí moučné jídlo nazývané jižními Němci *die Spatzen* nebo *Spätzlein (spatzlen, spätzle)*, což jsou »menší, ve vodě vařené knedlíky, noky.« Tím jsme se co nejvíce přiblížili moravskému významu »knedlíky polité rozvařenými švestkami,« z něhož se snadno již vyvodí český i moravský »švestkový knedlík«. Zajímavé je však, že německé *wargel* atp. značí dále »malého a zvláště tlustého, kulatého člověka, člověka jako kulička, tedy na př. dítě«; užívá se ho často přezdívkou, která se kryje s jihočeskou »varhule nařvaná«. Ostatní české odstíny vyplývají odtud samy.

Základní sloveso *wargeln*, výše jmenované, není původní a vzniklo nejspíše dissimilací z prvotnějšího *walgeln*, téhož významu; také se nabízí výklad ještě druhý, ze zjevu, který mohl býti souběžný s oním, totiž přesmyknutím ze slovesa *walgern, wälgern*, jehož nejobvyklejší význam nyní jest: mit einer Rolle (válečkem) platt machen, namentlich Kuchen — oder Nudelteig mit dem *Wälgerholz* überfahren. I *walgeln* i *walgern* se pak dají svésti na jednoduché sloveso *walgen* »váleti«, kteréž známe už ze staré horní němčiny; povstalo odvozením z prostého kořene

vel- »vinouti, točiti, váleti«, obsaženého mimo jiné v německém *Welle* a našem *vlna.*

Nezmiňovali bychom se o tomto rodokmeni českého *varkule* podrobněji, kdyby i odtud nevyvíralo leckteré poučení významové. Značíť podstatné *der walger* atp., přímo vytvořené z *walgen,* ale řadící se též k *walgern,* jednak měkkou hmotu, v ruce rozválenou, jednakválečky a zejména jedlé válečky, zvané zpravidla kroketky, a pak šišky pro husy, jednak zase tlustého člověka; a širší útvar *der walgerer* jest stejně jako ženské *die walgerin* názvem osoby nemotorné a zvláště také tlusté. V Lipsku i samo *wergel* vyznačuje »neohrabanou loutku«.

Josef Janko.

ŠARÁDY.

Úřad pro zahraniční obchod, vydávaje občas situační zprávy pro časopisy, měl by současně vypsati (vypisovati?) ceny za luštění jejich tajemného smyslu. Doklad: »Zařízení se dle zvolna následkem zlepšení koruny časovým vývojem klesajících cen v republice mohlo by míti za následek . . .« Není-li to hotová šaráda? A takové slohové perly vyrábí úřad pro noviny. Jak asi vypadají ostatní, určené jen pro domo sua? (Č. Slovo 3. ún. 1922).

Vedle takovýchto šarád, jichž konstrukce připomíná práci tesařskou širočinou, vyskytují se i šarády umělecké, na pohled elegantnější, ale stejně zašmodrchané. V Lidových novinách ze dne 5. ledna 1922 otiskuje kritik »bm« referát o výboru kritických článků V. V. Štecha; vytýká autorovi mezi jiným »složitě závažnou, až barokovou stavbu vět«, »přílišnou abstraktní oblačnost, zatemňující zbytečně fakta velmi prostá a zřejmá, jež lze neméně prostě a přirozeně vyjádřiti«, ale zakončuje sám svůj referát touto stilistickou tarantelou:

»Čekali bychom od uměleckého historika tak positivního, životně praktického rázu, jako je autor méně všeobecné, avšak více nevznešené sice, ale u nás velmi potřebné, protože primerní, ale zanedbávané přesně, věcně analytické, třídící a často zcela neohledné pořádací činnosti, bez níž není budoucí syntetické stavby, té práce v současných dějinách moderního výtvarnictví, již třeba konati s vědomím dočasných, ale tím nikterak ne méně vyjádřenějších nebo přiznaně subjektivnějších estetických norem.«

Z toho jde opravdu hlava kolem!

POSUDKY A ZPRÁVY.

Václav Kříž, *Mužský krejčí.* Knihovnička průmyslového a živnostenského dorostu. Nákl. Státního ústavu pro učebné pomůcky škol průmyslových a odborných. V Praze 1921. Cena 4.20 K.

Je smutný zjev, podkládají-li se osobní pohnutky posudku, který vyplynul z čisté péče o prospěch dobrého podniku. Kritika jazyková není kritikou literární, při níž se podle vkusu názory kritiků často zcela různí. Máme přece jazykové zákony takové, že jich třeba dbáti každému spisovateli, a úcta k jazyku samému velí, jednati podle pěkných slov Jos. Jungmanna, která by mohla býtí přímo heslem N. Ř.: »V té svaté věci (t. j. očišťování jazyka) neměli bychom ani sebe ani přítele šetřiti.« Tak i mně šlo zde (N. Ř. V, 75—76) ne o spisovatele, osobně tehdy neznámého, nýbrž o věc, totiž o knihovničku svrchu jmenovanou, a to tím více, že jest vydávána od ústavu státního. Jestliže pak vskutku ty a ty chyby pravopisné, tvaroslovné a nečeskosti i vulgarismy už byly učiněny, nezbývá leč se k nim přiznati a příště bedlivěji hleděti správnosti jazykové, aby byla podle slov Písma větší radost nad jedním hříšníkem pokání činícím nežli nad devětadevadesáti spravedlivými.

A takovou radost jsem měl, zjistiv, že v potřebné a dobré knihovníčce průmyslového a živnostenského dorostu další sešitky již jsou podrobovány jazykové opravě mnou žádané, která je také po té stránce činí důležitými vzdělávacími pomůckami našeho živnostenského dorostu.

Více nežli na druhém sešitku (*Truhláři* od J. A. Luxe), který přece ještě tu i tam prozrazuje německou předlohu, je to viděti z dalších sešitků, spisovaných již vesměs od našinců, což vítáme se zvláštním potěšením. Je to čís. 3. *Kameník a sochař* od inž. arch. Václ. Weinzettla, 4. *Soustružník* od Rud. Vokáče a 5. *Mužský krejčí* od Václ. Kříže.

Je jistě věc radostná, slyšíme-li odborníka z kruhů živnostenských horliti »proti staré bolesti našich dílen, nečeskému a ohyzdně zkomolenému názvosloví« (4., str. 9), a ještě radostnější věc, jestliže v 5. seš. zase odborník (známý krejčovský mistr) věnuje láskyplnou pozornost nejen tomu, co by mělo vyzbrojovati živnostenský dorost pro život po stránce technické a obchodní, ale také stránce jazykové. Myslím, že úspěch toho volání z vlastních

řad může býti lepší, nežli napomínají-li tak jen učitelé češtiny. Oddílu, věnovanému technickému poučování, jsou na prospěch také obrázky, které také pro další svazečky vřele doporučuji; sebe lepší popis slovní často nenahradí názoru aspoň z obrázku.

Nám zde jde ovšem o jazyk.

Odborného názvosloví krejčovského potřebuje obecenstvo, zvláště ženy, mnohem více nežli z kteréhokoli řemesla jiného, a tím větší je tedy škoda, plynoucí z poruchy jazykové, zaviněné zvláště minulou naší porobou a hojným řemeslnickým cestováním v cizině, hlavně německé.

Na to poukazuje také autor, a proto věnoval celou třetinu své knížečky (str. 15—24) očistě odborného názvosloví krejčovského. Činí tak nejprve v skupinách podle příbuznosti prací nebo předmětů, potom ještě v pořádku abecedním, vycházeje od slovíček německých, psaných foneticky, a to právem, ježto skutečnost je tak smutná, že se těchto znetvořenin takřka všeobecně užívá. To nám potvrzuje denní život, kde ještě napořád slyšíme slova jako *štych* m. steh, *heftovati* m. stehovati, *fasovaný* m. lemovaný, *porta* m. lemovka, *fald* m. záhyb, *puk* m. přehyb (vyžehlených kalhot) a mn. j. Za slovo »*šos*«, které již zdomácnělo také odvozeninou »*šosák*«, navrhuje se zde »svěs«. Místo »*lajska*« navrhuje se »lišna«. Když u kolářů jest již zavedeno »*lišeň*«, mohlo by se snad při tom zůstati; ovšem něm. Leiste vyčuhuje i z něho stejně jako z truhlářské »lišty«. Někde vybíhá spisek za rámec názvoslovný až do broušení, na př. když doporučuje rčení »*švem sešiti*« m. »vzíti« nebo »bráti něco za šev«, »*žehliti z lesku*« nebo »*oděv lesku zbavovati*« m. »lesk stahovati«.

Pro tuto ušlechtilou snahu zasluhoval spisek širší zmínky, neboť je zároveň dalším pramínkem k odbornému názvosloví řemeslnickému a potom i k slovníku jazyka českého.

V praksi, totiž v části tekstové mimo názvosloví, dbá se v Mužském krejčím čistoty jazykové dobře, takže mohou tu býti uveveny na opravu druhého vydání jenom některé drobnosti, jako: zvykejme si *na výrazy české* — spr. zvykejme výrazům českým (5); aby také váha žehličky *spolupůsobila* — spr. působila (6); *chybou* je, učí-li se střihu bez znalosti šití — spr. chyba je... (je to nom. stlačený ve význam příslovce, který se nemění) (7); *současně* — spr. zároveň (11); podle Pravidel se píše scelovati (dohromady), ne zcelovati.

Ale jinak spis zasluhuje plným právem pochvaly jako celá sbírka, která při chudobě naší literatury technologické budiž co nejvřeleji znova zde doporučena. *J. Kabelík.*

MUDr. Bedřich Drož, *Pomístné jméno »Babylon«, zkomolenina názvu »Babí lom« (obětiště bohyně Báby).* Tiskem V. & A. Janoty, Nový Bydžov. Str. 8.

Maličký spisek, jehož obsah je zřejmý již z nadpisu. Ale promluvíme o něm, protože nám dává příležitost ukázati, jak se u nás vykládají místní jména.

Je u nás něco kopců a vrchů, pak samot a jedna vesnička, kterým se říká Babylon. My bychom v tom viděli doklad, jak vznikává místní jméno přenesením jména třeba docela cizího, známého ovšem lidem domácím. Naši předkové znali obsah bible, znávali i bibli samu, proto dávali místům domácím jména z bible, někdy snad z nějaké nám neznámé příčiny, jindy snad nahodile. Na Příbramsku je vesnice Jerusalém, vrch nad Třebechovicemi dostal jméno Oreb, Sion se jmenuje nejen klášter strahovský v Praze, ale říkali tak i jednomu hradu na Kutnohorsku. Dnes biblických jmen dáváme málo, naše mysl není již tak doma v bibli, jako bývala mysl našich předků. Ale dáváme cizí jména světská. Zvláště hospodám. Nad Smíchovem vznikla v době, kdy se u nás mnoho mluvilo o Mexiku, osamělá hospůdka, jíž se začalo říkati »v Mexiku«, nikdo neví proč, a dnes se tak říká celé skupince domků, jež narostla okolo hospůdky; a taková jména se rodí stále. Babylon je známé jméno biblické, které nevymizelo ani nám světákům z duše; máme-li lézti někam vysoko, říkáme, že to je babylonská věž, je-li někde zmatek, že to je jako v Babyloně. Proč by nebyli mohli naši zbožní předkové začít říkati něčemu Babylon? Vždyť snad ani není náhodou, že ty naše Babylony jsou buď kopce nebo samoty (i Babylon u Domažlic, který není samostatnou obcí, vznikl asi ze samoty), v nichž si obyvatelé zvláště v dobách nedokonalého spojení se světem snadně připadali jako v zajetí babylonském; ale jest ovšem docela možné, že samoty Babylony dostávaly jména prostě po kopcích, kde ležely.

Jinak soudí Dr D. Již r. 1907 mu bylo »jasno, že toto cizokrajné jméno... nemůže míti žádného věcného odůvodnění a že jde patrně o zkomoleninu, povstalou buď falešnou lidovou etymologií neb neznalostí či neporozuměním úředních osob...« Filolog, čte-li tato slova, řekne, to obé že se opravdu stává, že někdy opravdu lidová etymologie nebo sl. úřady změní staré jméno k nepoznání; ale než řekne, že se to nebo ono stalo se jménem, o něž jde, ohlédne se dobře po důvodech. Na př. historických. A naskytne-li se mu nějaký, dobře si jej se všech stran prohlédne.

Dr. D. důvod našel. Našel doklad, že správný tvar místního jména Babylon je *Babi lom* a že znamená »obětiště bohyně Báby.« Slovo *lom* prý »dle Jungmannova Slovníku« neznamená jen lom, nýbrž i »místo model, božiště či obětiště pohanské.« Filolog, když tohle čte, zardí se studem, že o tomto tak zajímavém významě, známém již Jungmannovi, nic neví, ale brzo se vzpamatuje, když z dalších slov spis. a z Jungmanna samého pozná, že se Dr. D. mýlí. Jde o místo z bible, Soudc. 3, 26, kde lat. vulgáta a katolické překlady, řídící se vulgátou, jisté hebrejské slovo překládají locus idolorum, č. místo model, kdežto Bratří, kteří překládali původní text hebrejský, vulgátou se neřídíce, mluví o lomech, a aby bylo jasno, co slovem »lomy« míní, přidávají (3, 19) výklad »místa, kde se kamení láme neb teše.« Který překlad je správný, je otázka, na kterou by mohl hledati odpověď hebraista; bohemista vidí, že *původní text bible* má slovo, které snad opravdu lze vykládati tak i onak (o místa podobně nejasná v bibli není zle), ale překládají-li Bratří »lomy« a na př. Procházka »místo modl«, řekne si, že »lomy« jsou lomy a »místo modl« místo model, že však proto ještě nelze říkati, že *lom* může znamenati také obětiště. A důvod Dra D. se mu rozplyne v rukou. A zeptá se také konec konců, i kdyby nakrásně bylo pravda, že slovo *lom* také mohlo znamenati pohanské obětiště, plyne-li z toho, že jméno Babylon nemůže býti původní. Dr. D. snesl hromadu dokladů místních jmen, v nichž vězí slovo *bába* nebo jeho odvozeniny, a vypravuje mnoho o bohyni Bábě v slovanském bájesloví, ovšem ne podle bezpečných pramenů, nýbrž podle Růžičkova »Slov. bájesloví« (1906); plyne z toho, že kde je v nějakém místním jméně prvek *bab-*, musí v tom vězeti již bohyně Bába? Zkrátka, kdyby i hlavní důvod Dra D. byl správný, neplyne z toho ze všeho nic, co by dokazovalo, že jeho vývody jsou správné, zvláště když se dočítáme, že jemu samému »není známo, zdali polcha a okolí těchto osad (tak pojmenovaných) nasvědčují někdejšímu obětišti bohyně Báby«.

Spisek jest napsán češtinou správnou podle názorů dnešních. Kde je v obyčeji slovo papírové, je ho svědomitě užito; m. *jmenovati se* čteme »nazývati se, zváti se«, »vidno« m. *viděti*, »vepisovati« m. *vpisovati* (kdy pak již budeme psáti »sepisovatel«?), m. *podle* nelidové a v staré době méně dobře zaručené »dle« atd.; nemůžeme míti lékaři za zlé, že píše, jak umí ze školy a z knih. Snad by nemusil psáti »celá řada kopců«, kde nemluví o pohoří, nemusil by mluviti o »vepisování dotyčných jmen«, kde by i Němec stačil pouhým Name, bez diesbezüglich, o »ná-

sledujících« vysočinách v pouhém výčtu, kde by se po česku mluvilo o »těchto« v.; ale i v tom je spisovatel žákem dnešního písemnictví.

Z.

A. Opravil, *Ukázky nejčastějších prohřešků, hlavně germanismů, ve vojenské úřední češtině.* Schváleno výn. MNO., čís. 65950/vých. z 1921. Knihovna Důstojnických listů. Číslo 1. V Praze 1922. Nákladem Svazu čs. důstojnictva. Str. 31. Cena 4 Kč.

Upozornili jsme již v minulém ročníku Naší řeči (str. 219) na zajímavý zjev, že se mezi všemi obory státní správy projevil zájem o správnost jazykovou nejdříve a nejpronikavěji právě v tom oboru, který v svém zevním i vnitřním životě vězel až do převratu nejhlouběji v němčině a v němž očeštění, jak se zdálo, bude narážeti na největší překážky, — v našem vojsku. Je to svědectvím značné inteligence našich vojenských úřadů, že se postaraly v době tak krátké nejen o vytvoření vlastní terminologie a úřední a velicí řeči takřka z ničeho, ale že pečují ve formě rozkazů a instrukcí i o to, aby se v této úřední řeči české dbalo její správnosti a čistoty. A ještě radostnějším zjevem jest, že tyto očistné snahy ministerstva a velitelství vojenských docházejí porozumění také v úřadech a funkcionářích jim podřízených. Toho svědectvím je právě knížka kapitána pěšího pluku č. 28, Ant. Opravila, který snesl v ní na třiciti stránkách hromádku nejobyčejnějších chyb a germanismů, které se ve vojenské češtině vyskytují, a vytkl u každého, v čem záleží jeho nesprávnost a jakým českým výrazem má býti nahrazován. Jsou to chyby toho způsobu jako: a sice, až na další, bezdůvodný (a p.), bod, budiž dbáno, za každou cenu, písemnou cestou, cílevědomý, nejvyšší čas, dle, docíliti, doručiti atd., našim čtenářům vesměs dobře známé. Seřaděny jsou pořádkem abecedním, takže lze v knížce dobře hledati, třeba nemá rejstříku. Spisovatel uvádí v své knížce jen chyby najisto prokázané, opíraje se většinou o náš časopis. Jednotvárnosti pouhého abecedního výčtu chyb vyhnul se tím, že zaobaluje výklady o jednotlivých chybách v nabádavé promluvy k svým čtenářům, v nichž se snaží probouzeti zájem o čistotu jazyka apely na jejich vlastenecký cit, národní hrdost, logiku a p. Tím nabývá knížka Opravilova rázu jakési souvislé vlastenecké epištoly, která má ovšem tu vadu, že se v ní velmi mnoho těchto kazatelských myšlenek opakuje a že působí někde dojmem nevojenské hovornosti a obšírnosti. To ovšem nebudiž pokládáno za výtku, neboť tato vlastnost vyplynula patrně z po-

pulárního rázu knížky p. Opravilovy. Věcně poučuje knížka své čtenáře správně a také jazyková stránka výkladů a rozkladů spisovatelových nedává podnětu k výtkám. Na závěrek své knihy poznamenává spisovatel, že ukázkami chyb v knížce obsaženými není vyčerpán jich seznam; proto přejeme autorovi, aby jeho kniha měla zasloužený úspěch mezi těmi, k nimž se obrací, a doufáme, že se p. kapitán Opravil vytasí pak v brzké době s novou sbírečkou chyb, které v úřední vojenské češtině našel a opravil. —l.

V 1. sešitě nového (VIII.) ročníku Časopisu pro moderní filologii a literatury oznamuje náš vynikající etymolog prof. J. Janko, jehož jméno i čtenářům našeho časopisu je dobře známo a o jehož dřívějších výkladech v Časopise pro moderní filologii jsme dosud pravidelně referovali, že se rozhodl probrati nyní abecedním pořádkem všechen slovní poklad jazyka českého a objasňovati etymologicky slovo za slovem. V tomto sešitě právě vydaném vykládá řadu slov začínajících se písmenem a (a—accelerando), z nichž ovšem valná většina jsou slova cizí. Z českých slov je tu vyložen původ spojky a v níž třeba viděti pád téhož zájmenného kmene, jehož jiným pádem jest i spojka i, citoslovce a, které má obdoby ve všech jazycích indoevropských, a slova aba, jež v dětské řeči znamená chléb. Ze slov cizích a přejatých vykládá tu Janko slova abakus (deska stolu, sloupový plát) z lat. abacus; abalda (trafika) z ital. appalto (nájem); abatyše ze středolatinského abbatissa (z něhož je i čes. jeptiška); abažúr slc. (stínítko) z franc. abat-jour; abreviatura (zkratka) z lat. slovesa abbreviare (zkracovati); abdikace (zřeknutí úřadu) z lat. abdicatio (a to z abdicare, slavnostně prohlásiti, poděkovati se); abdominální (břišní) z lat. abdominalis; abeceda z prvních čtyř písmen alfabety jako v jiných jazycích; abecedník (rostlina, která se dává dětem žvýkati, aby se jim oblomil jazyk) z lat. Abcdaria; abelmoš (rostlina) z něm. Abelmoschus; aberace (úchylka, zvl. světla hvězd) z lat. ab-erratio (errare, blouditi); abiturient z lat. abituriens (abiturus, hodlající odejíti); ablastovati (úplně zmizeti, o květu a p.), z řec. a- (ne) a blastánein (pučeti); ablativ (pád udávající východiště) z lat. ablativus casus (od auferre, odnímati); ablbuk mor. (nedužívé dobytče) ze spojení lat. abellus (novorozené jehně) s mor. buk (ovad); ablegát (zástupce vyslance, vyslanec) z lat. ablegatus; abluce (umytí, omývka) z lat. ablutio; abonent, abonovati prostřednictvím německým z franc. s'abonner, abonné; abortovati (potratiti) z lat. abortus; abrahamoviny (padesáté narozeniny) z hebr. Abraham (padesáti let nemáš a Abrahama jsi viděl? Jan 8, 57); absces (hlíza) z lat. abscessus (z abscedere, jíti pryč); absence (nepřítomnost, zmeškání školy) z lat. absentia; absint z něm. Absinth (lat. Artemisia absinthium, pelyněk); absoluce (rozhřešení) z lat. absolutio (od absolvere, odvázati, vy-

prostiti); a b s o l u t n í (naprostý) z lat. absolutus (od téhož slovesa); a b s o l v e n t (kdo vychodil školu) z lat. absolvens (rovněž); a b s o r b o v a t i (vstřebati, spotřebovati) z lat. absorbere (sorbere, srkati, střebati); a b s t i n e n t, a b s t i n e n c e z lat. abstinens, abstinentia (od abstinere, zdržovati se čeho); a b s t r a h o v a t i, a b s t r a k c e, a b s t r a k t n í z lat. abstrahere (odtahovati, odlučovati), abstractio, abstractus; a b s t r u s n í (skrytý, temný) z lat. abstrusus (od abstrudere, odstrčiti, skrývati); a b s u r d n í (směšně nesmyslný) z lat. absurdus (protivně znící, nesmyslný); a b š a c h (stč.) z něm. abschâch (Abzugsschach, šach odtažením figury); A b š t a c h, jm. vlastní, z Eustach, podle něm. výslovnosti Evštach; a b š t r i c h slc., a b s t r y c h stč. (pěna stříbrná) z něm. Abstrich (abstreichen); a c c e l e r a n d o (čím dál rychleji) z ital. accelerando (lat. accelerare, zrychlovati). Z častějších slov přejatých by zbývalo doplniti slovo a b o l i c e (zrušení soudního řízení) z lat. abolitio (od abolere, zničiti).

NAŠE ÚŘEDNÍ ČEŠTINA. S tímto názvem začal koncem minulého roku vycházeti v Nymburce časopis věnovaný očistě a tříbení české řeči úřední na železnicích republiky československé. Je to podnik svépomocný, který potvrzuje starou zkušenost, že dobré myšlenky a ideální podněty vycházejí u nás častěji zdola než shora. Ubohost naší úřední češtiny za vlády rakouské byla pověstná; jednou z hlavních příčin, byť ne jedinou, bylo, že české výnosy, předpisy a jiné akty úřední byly jen překladem německých textů úředních, s nimiž se musily do puntíku shodovati. Této svěrací kazajky zbavil naši úřední češtinu říjnový převrat; kde kdo čekal, že si i ta úřední čeština svobodně oddychne, po česku. Čekalo i úřednictvo státních drah, že představené úřady přestanou urážeti inteligentní úřednictvo vzdělané v jazyce mateřském a dbalé čistoty výnosy hemžícími se hrubými chybami jazykovými. Ale čekalo marně; ukázalo se, že na rozhodujících místech nejen nebylo k tomu potřebného vzdělání, ale nebylo ani smyslu pro to. »Naše úřední čeština« v svém 1. sešitě trpce žaluje na tuto neváženost k řeči české, na onu otupělou lhostejnost a odsouzení hodnou lehkomyslnost našich úřadů, která způsobuje, že v této věci nejsme o nic dále než před třemi lety. Na štěstí naše zmaterialisované poměry nynější neudusily všechen idealismus v našich lidech, a to právě v těch, na něž zmaterialisované poměry doléhají nejvíce. Když selhaly všechny pokusy několika jednotlivců o to, aby železniční ministerstva a centrální úřady samy dbaly jazykové správnosti v úřadování vlastním i u podřízených úřadů, rozhodlo se úřednictvo pomoci si samo. A tak redakcí a zároveň vlastním nákladem vrchního revidenta čsl. drah Adolfa Neumanna začal vycházeti v Nymburce čtrnáctideník »Naše úřední čeština«, který, napsav si v čelo Jungmannova slova »Jazykem jediné živ národ; toho smrt — jeho záhuba«, pustil se do boje za očistu mateřského jazyka v úřadování na železnicích. Jak nutná toho byla potřeba, dosvědčují ukázky z úředních věstníků a listů, oběžníků

atd., které se hemží nejen rozličnými zděděnými germanismy, ale přímo i tvaroslovnými a pravopisnými chybami, v nichž, jak se zdá, zvláště ředitelství v Hradci Králové překonává každý rekord.

O věcech jazykových poučuje tento nový časopis, jehož vyšlo dosud pět sešitů, nehledíc k několika jednotlivostem přejatým ze starších brusů, oprávců a rádců, správně a jasně. Nezabývá se theoretickými výklady a důvody, které slušejí časopisu vědeckému, nýbrž staví proti sobě chybu a tvar správný, dovolávaje se, kde toho je třeba, pramenů, z nichž čerpá své poučení. Výklady podává buď ve formě souvislých článečků (na př. o neosobných příkazech »budiž toho dbáno«, o slovech »případ, pád«, o tvarech »bychom a by jsme«, »ředitelství či řiditelství«), drobností jazykových a odpovědí na dotazy čtenářů, anebo ve formě, kterou pro účel a čtenáře časopisu pokládáme za nejvhodnější, t. j. tak, že vybírá z úředních věstníků, oběžníků atd. chybné odstavce a věty, zevrubným rozborem jich ukazuje, co je v nich chybného a jak by měl zníti výraz správný, a na konec podává souvisle celé místo v znění jazykově správném.

Redakce Naší řeči si bude všímati i další práce tohoto nového časopisu, jemuž přeje hojného rozšíření mezi úřednictvem železničním a vydatné podpory ne-li shora, tedy aspoň zdola. Uvážíme-li, že »Naše úřední čeština« vychází vlastním nákladem svého redaktora Ad. Neumanna, úředníka VIII. platové třídy, který na vydávání časopisu věnoval peníze ze svého služebního platu, je to za dnešních poměrů zajisté čin, před nímž se třeba poklonit.

HOVORNA.

BRATI V ODPOR (F. N.). Věta »položení roku nelze bráti v odpor samostatným prostředkem opravným« je se stanoviště jazykového správná a nemáme jí co vytýkati. Že smyslu tohoto soudního oznámení Váš spoluobčan nerozuměl, toho příčina netkví v její nesprávnosti nebo nečeskosti, nýbrž v tom, že se nezná v odborné terminologii právní a že její výrazy nemají pro něj obsahu. S týmž neporozuměním by však četl i zcela dobré české věty z kteréhokoli jiného oboru, jehož terminologie by mu nebyla známa. Ovšem při projevech, oznámeních, výnosech a p. úřed. aktech jest věc komplikována tím, že občan má povinnost rozuměti úřed. spisům a že mu neporozumění může způsobiti škodu. Proto by bylo žádoucí, aby se buď každému občanu již ve škole dostalo vzdělání v terminologii úřední, zvl. právní, anebo — což by bylo prostší — aby se úřady ve styku s občanstvem stavěly na stanoviště prostého občana právnicky nevzdělaného a aby svá oznámení stilisovaly tak, že by jim bylo lze rozuměti i beze znalosti terminologie odborné.

DÍL, DÍLO (J. V.). 6. pád obou těchto podstatných jmen zní stejně, v 5. díle, v díle Sv. Čecha. Je to koncovka původní u podst. jmen mužských (na hradě) i středních (v městě).

CHOMUTOV (V. V.). Chomůtov je nesmyslný plod mechanického pravidla, že se dlouhé u mimo začátek slova má psáti ů; ů je ze stč. ó, uo, které v tomto slově jistě nikdy nebylo. Chomútov je v památkách starších při nejmenším pochybné; délka samohlásek se označovala až dosti daleko do 16. st. velmi nedůsledně, a mají-li nové otisky (na př. u Skály ze Zhoře nebo v listě z r. 1545 v Arch. č. 20, 225 n.) -ú-, musilo by se zjišťovati, jak psáno v samých pramenech. Doklady bez označení délky jdou do dob dosti nových, v nichž staré Chomútov by jistě dávno bylo znělo Chomoutov. S -ou- (-au-) se toto jméno skoro nikde nepíše, a pokud víme, ani nevyslovuje; a najdeme-li tak někde (na př. u Jungmanna), je to patrně vlivem slova chomout. To svědčí asi, že staré znění bylo Chomutov (tak píše na př. Sedláček); -u- snadno pochopíme jako zkrácení tak často se vyskytující v odvozeninách kmenů s dlouhou samohláskou. Tak nalézáme vedle jm. Chomouty také Chomutice, Chomutičky, Chomutovice; Chomouty nebo Chomout (v okr. hajdském) se jinak jmenují Chomutov. Také jinde nalézáme, že délka slova neodvozeného působí na slovo odvozené a mění jeho správné znění; tak Chomuticům na Moravě říkají také Chomoutov. Proto se nám zdá, že by se správně mělo psáti Chomutov; tvar Chomútov odporuje hláskosloví živých nářečí v Čechách i spisovné češtiny a bezpochyby i skutečné tradici a vznikl asi tím, že někteří písaři a spisovatelé chtěli čárkou odčiniti domnělý rozpor mezi slovy Chomutov a chomout. Tvary Chomutov, Chomutice, Chomutovice lze pochopit jen jako odvozeniny osobního jm. Chomút, jež je u nás v staré době doloženo jako příjmení. Prof. Šimák, jemuž děkujeme i za jiná poučení v této věci, hledá souvislost mezi jménem tímto a jménem Homut nebo Homút (byl rod Homutů z Harasova, o němž Sedláček v Ottově Sl. n. 11, 533), které vykládá z něm. Hochmut (Hôhmuot, Hômût, jako jm. os. v odvozenině Hochmuting); je docela možné, že se cizí jméno Homut změnilo v Chomút lidovou etymologií podle ob. jm. chomút. I toto slovo chomút, chomout samo je nesnadné, jako slov. slova s počátečným ch- vůbec (mimo slova napodobící rozličné zvuky). Vykládají je za slovo pocházející z některého germánského jaz. Známe germ. slova, která by bylo lze srovnávati s kořenem našeho slova (něm. dial. ham, angl. hame a j.), ale germ. slova, které by vykládalo i koncovku -út (psl. ąt, pol. chomąt), není (něm. Kummet samo je přejato z nějakého slov. jaz.). Je-li chomút slovo germ. původu, přišlo k nám v dobách pradávných; nalézáme je ve správných střídnicích ve všech slov. jazycích. Nejstarší doklad míst. jm. Chomutov z r. 1261 je píše Chomontove. V té době již čeština nosových samohlásek dávno neměla; -ont- m. -ut- je buď

cizí znění českého jména z dob, kdy jsme je ještě mívali, jako v lat. Venceslaus proti č. Váceslav, Václav, anebo snad písařská chyba.

KOLEK (J. Č.). Je to vlastně malý kůl (jako volek je malý vůl); v staré češtině (zř. kólek, kůlek) znamená prostě »kolík« (z Moravy má Bartoš žertovné pojmenování dalekého příbuzného »po plotě kolek«). Pak se význam zužuje na označování rozl. »kolků«; na Slovensku a místy na Moravě tak říkají kuželkám, na Moravě to bývá oklestek, obušek (tak na př. i kůl, na jaký se napichují snopky, aby proschly), říkávalo se tak i čepu v sudě (odtud pořekadlo »do kolku vypíti« = úplně; i v přeneseném významě, na př. »vojáci sena i slámy až do kolku vytrávili« z r. 1618, Věst. Spol. nauk 1918, II, 20) a j. Také ryba těla »kolku« podobného (drsek, Aspro) se jmenuje na Moravě místy kolek. Z 16. st. je u Wintra »kolek« na vtiskování úředních známek, na př. rychtářské pečetidlo. Později to byla asi razítka, jimiž se na listinách potvrzovalo, že byl zaplacen ustanovený poplatek; proto se »kolky« jmenoval i sám vtisk na listině, i podobné vtisky (časem plasticky v papíře vyrážené) na právních, obchodních a pod. blanketech, jaké z části posud jsou v obyčeji. »Kolek« papírový, který se na listinu přilepuje, je pohodlná náhrada kolku vtiskovaného, vzniklá v 2. pol. 19. st., a »kolkem« podle původu tohoto slova není; ale to ovšem nemůže býti příčinou, aby se vymýšlelo nějaké nové pojmenování. Něm. Stempel má podobné významové dějiny, o to chudší, že dolnoněm. Stempel, hornoněm. Stempfel již podle původu znamená nástroj ku pěchování, ke vtiskování a pod.

LAJDÁK, LEDAJÁK (J. Č.). L a j d á k je asi slovo litevské (laidókas, zpustlík), jež k nám přišlo z polštiny (łajdak, łajda), snad v době dosti nedávné (Jungmann ho nezná); přidělali jsme k němu sloveso lajdat (zahálčivě se potloukati). Podle něho snad utvořeno slovo l e d a j á k (lajdák, nedbalec; ledajáctví), jehož užívá V. K. Jeřábek v svých drobných obrázcích; v živé mluvě sotva žije a již proto nevěříme, že by z něho byl vznikl tvar lajdák.

NE ... JEN (J. Ř.). Věta »X nepozval na svatbu jen nejbližší příbuzné« může míti dvojí smysl jen na papíře, a k tomu, nedbáme-li při tom způsobu, jak ji vyslovujeme; větným přízvukem a větnou přestávkou, jíž by se proto v písmě mělo šetřiti, obojí smysl jest v živé řeči rozlišen. »Na svatbu jsem nepozval jen tebe« znamená, že jsem pozval i jiné, »na svatbu jsem nepozval, jen tebe«, že jsem jiných nezval. Rozdíl v písmě zaniká, je-li vsunuta ještě jiná věta, tak na př., vypravuje-li Aman přátelům (Ester 5, 12) »nepozvala Ester královna s králem na hody, kteréž byla připravila, jen mne«, kde jen ze souvislosti poznáváme, že byl pozván jen Aman (nullum alium vocavit ... praeter me); tu je lépe vyjádřiti se zřetelněji, na př. »pozvala jen mne, nepozvala (t. jiných) než mne« a pod. Francouz obojí smysl liší přidaným »pas«: M. le cardinal ne poursuit pas que les crimes«

(Dumas st.) = nestíhá jen zločiny, ale »il ne poursuit que les crimes« = stíhá jen zločiny, nestíhá, jen (než) zločiny.

NEJVYŠŠÍ VELITEL (E. H.). Výrazy tohoto způsobu, nejvyšší velitel, nejvyšší polní vůdce, nejvyšší nad vojskem atd., jsou staré a dobré a není proč vymýšleti něco jiného. Vrcholný velitel je výraz načisto nevhodný; slovem »vrcholný« označujeme zpravidla moment nebo věc, v němž řada dějů nebo věcí po sobě následujících dosahuje vrcholu, kulminuje, tedy věc v jistém smyslu nejlepší, nejdokonalejší, na př. to je básníkovo vrcholné dílo. Svrchovaný znamená pak dnes věc nebo osobu, nad niž už nic vyššího býti nemůže, na př. Bůh je svrchovaný pán, svrchovaná moudrost atd.

PĚSTITI, PĚSTOVATI (J. R.). Význam i vid obou sloves je týž a rozdíl mezi nimi jen ten, že pěstiti vzniklo teprv v době obrozenské (bezpochyby napodobením pol. pieścić v. piastować); není tedy nejmenší příčiny pokládati tvar pěstovati za nesprávný. Právě tak je v Čechách tvar tancovati starší než novodobé tančiti, jež má ovšem doklady v lidové mluvě mor. a sloven. Pěstovati (pěstiti) v obyč. významě (který býval v starší době nejčastěji hmotný, »chovati na rukou, v rukou«) nesouvisí se sl. pěst, nýbrž (jako jm. pěstoun) patří asi k témuž kořeni co píce (z pit-ja), pitomý (pův. »krmený, pěstovaný, krotký« na rozdíl od zvířat žijících volně); Komenského pěstovati se (= pěstmi se bíti) je slovo jiného původu.

PICHAČ (O. H.). Klíči, který se musí do zámku pokladny vstrčiti, aby pak bylo možno otočením jiného klíče otevříti, říkají, jak jsme se doptali, v některých peněžních ústavech pichač (obyčejně prý ovšem po německu »Stecher«). Páchne z toho slova sice německý vzor, ale je utvořeno správně; nové pojmy ostatně nebývá snadno pojmenovati jinak než podle vzoru slova cizího, kterým byly před námi pojmenovány. »Pichátko«, jak tomu jinde říkají, má koncovku významem snad příliš neurčitou.

PODLE, VEDLE (O. K.). Stč. tvary byly podlé, vedlé (z pračeského podlie, vedlie pravidelnou v češtině ztrátou jotace za l), jak viděti z dokladů, kde psáno na konci ee, nebo později é, a také z nářečních tvarů podlí, vedlí. Ale protože byly vedle sebe tvary vedlé, podlé a dle (toto z pův. dlja, dl'a), vyrovnaly se jejich koncovky v stejné e. Stejně se stalo v slovenštině, kde je z očekávaného podlie, vedlie vyrovnáním s předl. dl'a tvar podl'a, vedl'a. Bylo by zbytečné i marné, křísiti tvary v mluvě lidové i spisovné dávno zaniklé; proto píšeme s Pravidly podle, vedle.

PŘEDPIS (S.). »Předpis daně« je stejně správné jako »předepsání daně«, ač by bylo češtější, kdyby se daně ukládaly nebo vyměřovaly. Ale mělo by se šetřiti rozdílu, který si jazyk vytváří mezi podstatnými jmény tvaru »předpis« a »předepsání« v tom smysle, že podstatná jména tvaru »předepsání« jsou obyčejně významu abstraktního (znamenají činnost), na př. na-

psání, vypsání, opsání a p., podstatná jména tvaru »předpis« významu konkretního, na př. nápis, výpis, opis a p. Podle toho by »předepsání daně« mělo znamenati úřední výkon, »předpis daně« úřední spis. — Říkáme »interpelovati ministra«; mělo by se tedy říkati »interpelování ministra, interpelace ministra« (genitiv objektivní jako ve výrazech volení n. volba krále, reklamování n. reklamace vojáků a p.). Protože však tento genitiv není dost zřetelný a mohl by se zaměňovati s gen. podmětným a i stýkati se s ním u téhož podst. jména, na př. »interpelace poslanců pana ministra«, je možné sáhnouti jako v případech podobných k výrazu určitějšímu, předložkovému; nejlépe by se tu hodila předložka k, ačkoliv se ani předložka na nezdá v tomto případě chybná (vznésti dotaz, interpelaci na koho).

PŘESKOČITI (J. V.). Není germanismus, říkáme-li, že někdo přeskakuje v knize celé odstavce, listy a pod.; je to metafora tak přirozená, že snadno mohla vznikati v rozličných jazycích samostatně. Tak čteme na př. r. 1512 v obecním zřízení, jež ustanovil pan Vilém z Pernštejna Pardubicům, sází-li se komu ze sousedů víno (t. j. ustanovuje-li se mu, zač je má prodávati, a tím se mu dává povolení ku prodeji): »pakli by nenašli plné nádoby (jak se před tím žádá), aby sázeno nebylo, než pro tu všetečnost jinému v té čtvrti saditi a toho přeskočiti« (Arch. č. 17, 170). Když Mojžíš na rozkaz Hospodinův ukládal Izraelským v Egyptě, aby pomazali veřeje krví z beránka, řekl (podle kralického překladu, 2. Mojž. 12, 23): »Nebo» půjde Hospodin, aby bil Egypt, a kde uzří krev..., přeskočí Hospodin ty dvéře« (k tomu výklad t.: »pomine«). Dělo-li se něco tak, že jednotlivé osoby nebo předměty byly »přeskakovány«, říkalo se, že se to děje »na přeskáčku«; místy se tak říká posud.

PROCLÍTI (B. Ř.). »Vyclíti« i »proclíti« jsou slova nově utvořená pro terminologii právní, jsou nepochybně náhradou za příslušné výrazy německé i jich napodobeninou, ale proto nemusí býti utvořena špatně. Sloveso »vyclíti« dokládají naše slovníky po prvé z právnických překladů J. Zlobického (1743—1810) jako překlad něm. verzollen; je utvořeno správně podle vzoru slovesa vyplatiti a p. »Proclíti« je asi původu ještě mladšího a bylo asi přitvořeno k slovesu vyclíti s tím účelem, aby předložkou pro- bylo vyjádřeno, že nějaká věc prošla celním řízením. Ani proti tomuto způsobu tvoření není co namítati.

PROPÁSTI. Říkáme »propásl jsem příležitost, někoho (na nějž jsem čekal, neviděl jsem ho, když přecházel), pravý čas« a pod. Kdosi nám vykládal, že to je prostě vzato z něm. verpassen. Nevěřili jsme, vykládali jsme mu, že to asi je obraz z pastvy: propásti že se říkalo pův., ztratil-li kdo z nepozornosti na pastvě dobytče, jako říkáme prosouditi, prohráti, prohospodařiti, prostavěti atd., t. v soudech ztratiti, utratiti atd. Ale neměli jsme dokladů tohoto pův. významu. Náhodou jsme je našli u Kukučina. Vypravuje o »husárovi«, slabomyslném hochu, jak mu vyčítají, že »prepásol« dvě husy

(1, 42); když se těší, že si vypase peníze, říká mu teta: »Nikdy nič, ani krajciara. Všetko si prepásol« (t. celý výdělek jsi propásl, nedbáním na pastvě zmařil, 69). Když pohřešovali zas jedné husy, teta chodí po domě a naříká: »Otrhaný chodí, ako lipa, a prepása všetko — všetko.« A v téže povídce i doklad významu přeneseného. Matka by ráda urychlila dceřinu svatbu, ale nemají ještě všecku výbavu. »Jakubský jarmark sme si pekne-rúče prepásli — môžeme si teraz dočkať do Gála« (62). Také odpásť m. prepásť jsme tam čtli (688) v pův. smysle. Říká se tak ještě někde v Čechách nebo na Moravě?

PROSTŘEDEK (O. K.). Že slovo toto, kde jím vyjadřujeme pomůcku k nějakému cíli, je odvar něm. Mittel, řekli jsme již několikrát, a je dobře se mu v tomto smysle vyhýbati. Ale vždy to nebývá možno; nelze na př. pojem léčebných prostředků vždy vyjadřovati pouhým slovem »lék« (V, 93). Ostatně jsou již v starší době doklady, kde prostředek znamená cestu, pomoc k dosažení cíle, a je to význam, který se mohl vytvořiti i v jazyce našem samém, třebas není pochyby, že se rozšířilo zejména vlivem německým. V Kron. turecké, jejíž překlad (Kocínův) prohlédl a vydal r. 1594 Veleslavín, čteme na př., jak »Řekové žádného prostředku neviděli, kterak by (město) proti moci turecké obrániti a obdržeti mohli« (1, 174), jinde zase je řeč o »příjemných (= vhodných) prostředcích«, jimiž by bylo lze uspokojiti bouře a nevole« (2, 216).

PRVNÍ, POSLEDNÍ (J. Č.). Kdo je první (nebo poslední), nemá nikoho před sebou (za sebou), nikdo není méně první (poslední) než on, je tedy se stanoviště logického zbytečné říkati o někom, že přišel nebo všude chce býti nejprvnější, že je nejposlednější ze všech žáků. Také jsme to slýchali ve škole. Ale žádný jazyk (snad mimo jazyky umělé) není vtělená logika; bohudíky, protože by tak bylo po pružnosti, jež je znakem životnosti každého skutečného jazyka. Němec říká der allererste, der allerletzte, a to je totéž, co der erste, der letzte; nikdy však jsme neslýchali, že by mu kdo zapovídal oním způsobem se zvláštním důrazem vytýkati první nebo poslední místo, jež kdo zaujímá. Proč něco takového zapovídati Čechovi? My k tomu užíváme 3. stupně, máme tedy způsob svůj, a zná jej náš lid, znali jej naši předkové (ti říkali také najprvní, najposlední, bez stupňovací koncovky). Praví-li na př. Štítný ve výkladě o pokání (Knihy nauč. křesť. ve vyd. Vrťátkově 334) »byť takové pravé pokánie i v najposlednějším zievnutí přišlo, zbavíloť by věčného pekla«, není pochyby, že nejposlednější zívnutí umírajícího hříšníka je jeho poslední zívnutí. Ale necítí každý Čech z tvaru, jehož Štítný užil, s jakým důrazem mluví o možnosti pokání v »nejposlednějším« okamžiku života?

ROSA (R. P.). Gramatik tohoto jména (1620—1689) se narodil ve Zdicích, v kraji čistě českém, byl Čech a jmenoval se tedy patrně Rosa, ne Róza. Říkati mu Róza dovede jen, kdo ještě neodvykl německému chomoutu. —

Jak vzniklo příjm. Procházka a proč je u nás tak časté, nevíme; snad nám to poví některý ze čtenářů?

TEĎ (J. V.). Teď je, jak se zdá, zkráceno z pův. tedě (Kott 4, 39; 7, 894; Gebauer, Hist. ml. I, 179), v čemž vězí ukazovací interjekce te (jako v te-prv), rozšířená nejasnou příponou -dě. Nejstarší význam byl »hle« (jáť sem, teď, bratr tvuoj Peor, Živ. sv. Otc.), z něhož vznikl význam »hle, zde« (v starých překladech bible, ještě v Kral., bývá často »teď jsem« = hle, zde jsem; také bývá v starých listech tímto slovem vyjadřován poukaz na předmět, provázený listem, na př. »teď posielám s mísu zvěřiny« Arch. č. 21, 325, r. 1461, »na, teď máš lístek« t. 19, 96, r. 1512). Později se říkalo »teď nyní« s významem »právě nyní« (na př. Histor. tur. 1, 8 n., 1. Mojž. 27, 36 Kral.), a pak s týmž významem i pouhé »teď« (3. Král. 19, 10; 14 Kral.). Lidová mluva tak říká podnes, i s méně důrazným významem »nyní«, kdežto mluva spisovná se tomuto slovu raději vyhýbá, spokojujíc se pouhým »nyní«. Slovo nesprávné to ovšem není.

TOVÁRNA OREBNÍCH STROJŮ. Tak jsme čtli nedávno v reklamní zprávě. »Orební stroje«? I ostřílený filolog teprv za hodnou chvíli pozná, že to jsou nějaké pluhy, stroje k orbě, a nic, co by mělo jméno od biblického Orebu. Jsou u nás velkovýrobci, kteří plodí nová slova jako mrtvý stroj knoflíky, podle vzoru, v němž se jim zalíbilo: honba, honební list — orba, orební stroj; je-li nového slova vůbec třeba, nedbají a přecpávají náš ubohý jazyk nesrozumitelným a nezáživným smetím. Buď pan X. vyrábí stroje k orání, pak jsou to stroje orací; anebo mu je orba jako překladatelům rakouského »Ackerbauministerium« pojem širší, pak vyrábí, čemu se u nás říká stroje hospodářské nebo rolnické. Kde slova nebo tvaru není, budiž, musí se utvořiti (ovšem co možná správně), a proto jsme pokládali za povinnost, ujmouti se tvaru mezd (:mzda), který našim čtenářům nevoněl; kde je slovo staré v obyčeji, přejme přece jazyku trochu klidu! — Ani ten 2. p., »továrna strojů«, se nám nelíbí. Dnes je u nás ovšem samá továrna čepic, knoflíků atd.; to asi proto, že se dnešní pokolení na školách učí vyhýbati předložkám jako čert kříži. Naši předkové továren neměli, ale neměli také učitelů, kteří by jim byli říkali, že je chyba psáti »hrnec na vodu, forma na kulky« atd., a byli by jistě mluviti o továrnách na knoflíky a pod. Ovšem, »továrna doutníků« zní také podobněji něm. Zigarrenfabrik než »továrna na doutníky«, třebas toto je lepší čeština.

TŘÍDA, STŘÍDA (V. J.). Píšeme a říkáme třída žáků, Dlouhá třída, ale střídou choditi (střídavě, po řadě do rozličných domů), střídati se (dnes se dobře říká »střída« také skupinám dělníků, kteří se vystřídávají v nepřetržité práci, i střídavým oddílům práce místo »šichta« = něm. Schichte), ač to jsou slova téhož původu (předslov. kerd-, praslov. čerd- se změnilo v češtině v črěd-, čřied- a dále v třěd-, třied-). Slova s počá-

tečným stř a tř se odedávna matou ve výslovnosti a v písmě, zde si pak spisovný jazyk rozlišil dvě významové skupiny slovné rodiny původně jediné a není proč mu v tom brániti. Slovo třieda, třída (praslov. čerda) pův. znamenalo střídání v čase nebo v prostoru, odtud znamená i skupiny předmětů nebo živých tvorů, jež se řadou vedle sebe objevují; v rozl. slov. jazycích totéž slovo znamenává i »stádo«, a i na půdě čsl. jsou stopy tohoto významu. Docela jiné slovo je střída, střídka chleba; je příbuzno s rodinou slov střed, prostřed atd. V některých moravských krajích se místo starého čř (a tedy místo nového tř, stř) říká č (čída, čevo m. třída, střída, střevo a pod); byli bychom vděčni za podrobnější zprávy o tomto zajímavém a málo známém zjevu. Nemáme ovšem na mysli jednotlivců (na př. Nečechů), kteří nedovedou vysloviti na př. střevíc (třevíc) a říkají proto čevíc. Bylo by zajímavé na př. věděti, v kterých slovech je za spisovné stř, tř hláska č (na př. čída, čevo), v kterých stř, tř zůstává, neříká-li se snad č i v slovech střídka (chleba), stříbro, střecha a pod.

TRN (J. E. H.). Staré české pořekadlo (podle Flajšh. Přísl. 2, 678) jest: (jest mu příjemný) jako trn v noze. Na př. tak vzácným bude jako trn v noze (Rešel, Kniha Ježíše Siracha 153); jest mu příjemný jako trn v noze (prostořecí a nemravní říkají »v zadku«) (Blahoslav, Červ. 50.) Také Slováci říkají: je mu ako tŕň v päte. Odtud i rýmování: trn v noze a myš v stoze, maucha v jíše a mol v drahém rauše, kozel v zahradě a nepřítel v radě, vlk mezi kozami, svárové mezi bratřími a čert mezi babami: kde to přebývá, tu dobře nebývá (Rýmovní knížka 60). Na rčení »nemilý jako trn v noze« zakládá se pak také obrazný výraz »někomu trn z nohy vytrhnouti«, t. j. z nouze ho vysvoboditi. Rčení »býti někomu trnem v očích« dokládá Jungmann teprve z Rosy; ale vykládati je jako reflex německého »ein Dorn im Auge« není nutné; je to přirovnání biblické: »A pakli nevyženete obyvatelův země od tváři své, tedy ti, kterýchž zanecháte, budou vám jako trní v očích vašich (quasi clavi in oculis) a jako ostnové po bocích vašich« (Kral. 4. Mojž. 33, 55 s poznámkou: Jiní: hřebové, žihadla); stejně v překladě německém: »so werden sie, so ihr überbleiben lasset, zu Dornen werden in euern Augen«. Starší překlady biblické, na př. b. Benátská, mají: »budúť vám jako hřebové v uočí a jako voštiepové u bokuov«. K tomuto překladu se vracejí také novější překlady, na př. bible Frenclova.

UVÁZATI KONĚ O SLOUP (IV, 44; 256). Naši zprávu V, 224 opravuje prof. Trávníček v ten rozum, že doklad »uvážem konä o lesu« zná ze Slov. pohľ. 19, 370 (z Ratkové v Gemeru). Tuto vazbu čteme i u Kukučina: (husár) priviazal ju (husu) o koreň 1, 67, husár o chvíľu (za chvíli) bol o plot priviazaný 95, teraz priviazali ma zas o plot 100. Zdá se tedy, že ta vazba je na Slovensku dosti rozšířena; Bartoš ji znal asi z moravského Slovácka. Tím ovšem nepozbývá platnosti naše mínění, že vazba »uvázati k sloupu« není nesprávná; a je to vazba v Čechách pokud víme, odedávna jediná.

Jak vazbu slovenskou vykládati, ukazuje asi jiný doklad z Kukučina (1, 70). na vrbine zachytila sa jej (huse) o korienok lapa (tlapka). Prof. Chudoba nás ještě upozorňuje na doklad z Hviezdoslava (Sobr. sp. básn. 1, 144): v tom javorový o konár (větev) pripínal koňa za kantár (uzdu). Předl. o zde nemá již pravého pův. významu »okolo«, nýbrž význam, jaký má ve vazbách »opříti (se), zachytiti (se) o něco« a pod., význam již velmi zeslabený z pův. »okolo«; proto také lze po slovensku přivazovati i »o plot, lesu«, nejen o strom nebo o sloup, anebo i mluviti o dřevěné holubici na kazatelně, která je »přibitá o podnebie« (II, 8). A doufejme, že nás proto nikdo nebude učiti, abychom již nic nepřibíjeli »na strop«, nýbrž »o strop«, chceme-li mluviti správně po česku.

VONĚTI, VONITI (J. R.). Tato dvě slovesa se musí rozlišovati. Vonětí znamená vydávati vůni (nebo zápach), také čichati (v. k něčemu); časovalo se pův. podle vzoru »sázeti«, tedy 3. mn. č. vonějí, přech. voněje, rozk. zp. voněj, vonějte. Tyto tvary se ovšem časem měnívají podle vzoru »hořeti«; dovedeme ještě, zvláště my Pražané, říci starým tvarem, že růže vonějí, ale sotva kdo řekne nebo napíše dnes »přivonějte si« místo novotvaru »přivoňte si«, jako dnes každý říká zmiz (Klicpera ještě psal po staru zmizej), klaň se. Jiné je voniti, t. činiti vonným (pol. wonić) podle vzoru »prositi«; ze staré doby známe obvoniti (z Gebaurových sbírek k stč. slovníku, obvonila sem přiebytek mój, vaporavi habitationem meam, Sir. 24, 21 v Olomoucké bibli), dnes žije navoniti (navoniti si šátek, navoniti se, ta je navoněna; slovo to ušlo Jungmannovi i Kottovi); správné tvary jsou 3. mn. č. navoní, rozk. zp. navoň, navonil atd. Jiné je navoněti se něčeho (načichati se), doložené ze stč. Pasionálu, u Kotta ze Sušilových mor. písní. Odvozené tvary jsou vonívati (tam to vonívalo jako v apatyce; sloven. též prevoniavať = provonívati), zaváněti (zavánějí). Přidáváme pěkné slovo rozváněti od Blatné (ta rezedka tu rozvání, t. šíří kolem sebe vůni); rozváněti se (rozvonívati se) by byl trvací tvar k slov. rozvoněti se (začít voněti, státi se vonným).

VYMÝTITI (V, 224). Některé naše časopisy až posud psaly toto sloveso chybným pravopisem, ale začínají ho užívati i s chybným významem. Filologický nějaký nedouk jim namluvil, že vymýtiti (t. j. pův. mýcením, kácením z lesa odstraniti) je totéž co vymítnouti, t. j. vyhoditi, a proto začínají mluviti již nejen obrazně o »vymícených« nebo »vymítěných« bludech, nýbrž i o starých nádobách, »vymítěných« z domácnosti, jež dnes vyčuhují z vyschlých řek (Nár. pol. 13. srp.). Pomalu budeme čísti, jak kdosi musil zaplatiti pokutu, že »odmítil« na ulici nedopalek mizerného doutníku; novota sebe pošetilejší se v našem jazyce ujímá přes noc. A zdá se, že naši novináři vidí svou povinnost ke spisovnému jazyku ne v tom, aby se mu naučili, nýbrž aby jej obohacovali plody jazykové nevědomosti. Nár. l. na př. začínají psáti »dvojjakost« (31. srp.), jako by slovo dvojaký

bylo **složeno** z dvojí a jaký, nebylo odvozeninou z dvojí, utvořenou touže **příponou** co taký, jaký, kteraký atd.

VYZVEDNOUTI (V. S.) je sloveso kmene ved-, který je ve vésti, vedu. Stará čeština měla za ně sloveso vzvésti, na př. (Alexander) »káza vzvésti žird (žerď) přědlúhú, po niejžto by bylo znáti, gdyž by bylo vojscě vstáti« (Alex. B. 302), (Přemysl) »jedné noci vzvede (= zdvihl, vystavěl) dřěvem hrad, jemuž vzděchu (= dali jméno) Vyšehrad« (Dal. C. 22 a). Ke »vzvésti« bylo sloveso nedokonavé »vzvoditi« (= zdvíhati), na př. (řecký král) »blíže k němu koněm skoči, an jiuž sotně (= stěží) vzvodí oči« (Alex. Šaf. 1 b); odtud bylo odvozeno příd. jméno »vzvoditý« most (= zdvíhací), na př. »dřéve než (dívky Vlastiny) na hrad přiběhu, mužie na most vzvoditý po nich vzběhu« (Dal. C. 30 a), a neporozuměním »svoditý«. Když se časem dokonavé tvary sloves I. třídy začaly nahrazovati dokonavými slovesy třídy II, s nimiž měly společné tvary infinitivní (upadu — upadnu, probodu — probodnu, ukradu — ukradnu a p.), ustoupilo také sloveso »vzvésti, vzvedu« slovesu »vzvednouti, vzvednu« (příč. vzvedl, vzveden), které se pak zanedbáním počátečního v (jako v slovech vzblouditi — zblouditi, vzbuditi — zbuditi a p.) změnilo v nč. »zvednouti, zvednu«. Předpona vz- znamená směr vzhůru (jako ve vzletěti, vznésti se a p.), předpona vy-, s níž sloveso »vyzvednouti« je složeno, byla přidána na označení směru zdola; znamená tedy »zvednouti« tolik co dáti nahoru, na př. ruce zvednouti, »vyzvednouti« pak něco zdola, zhloubi dáti, dostati nahoru, do výše; proto se také slovesa vyzvednouti užívalo ve významu »vystavěti«, na př. »kterýž jest vyzvedl domy naše« (Bible Vel. Sirach. 49, 16). Stejným způsobem je složeno sloveso »vyzdvihnouti«, jehož kořen dvih- (dvig-) značí pohyb vůbec, jak viděti na př. z rus. »dvigať«, hýbati, »dviženie«, pohyb. Po stránce významové není mezi slovesy »zvednouti« a »zdvihnouti« podstatného rozdílu.

ZACHÁZETI S ČÍM (A. V.). Předložka s v tomto rčení není chybou, nalézáme-li ji stále v starší době i v lidové mluvě (zacházeti se zbraní, s ohněm, s nástroji a p., v starší době také zacházeti s čáry, s čarodějstvím, s hadačstvím, s orbou, s vlnou a pod. = obírati se); zacházeti čím správně může znamenati jen »hynouti« (na př. bídou, nemocí; ob. tak užíváme jen tvaru zajíti) nebo »pozbývati lesku, potahovati se« (kov zachází rzí, zuby zacházejí nečistotou). Správný tvar známého přísloví je »s čím kdo zachází, tím také schází« (a tak také je v lidu i slýchati), jako má Jungmann z Rosy větu »s čím kdo zachází, rádo se ho to přidrží«. Má-li Jungmann z Dobrovského slovníku rčení »zacházeti vlnou, peřím«, nesmíme zapomínati, že nepochází vše od Dobrovského samého, co je v jeho slovníku, a že se pošetilá snaha, zbavovati češtinu předložek, která podnes straší v hlavách některých brusičů a spisovatelů, ozývala již před sto lety; tato snaha vypudila z češtiny na př. stará správná rčení obírati se s něčím, obchod s něčím, s právem a j.

ZATUŠOVATI (F. Č.). Někdy se tak říká s významem »ututlati, potlačiti nemilou zprávu, podezření« ap. Spis. jazyk se tomu slovu vyhýbá, protože je přejato v nové době z němčiny (i u Kotta schází). Něm. vertuschen (umlknouti, umlčeti a p.) je složenina zastaralého tuschen (tüschen) »skrývati se, tutlati se«, jež asi souvisí s interj. tusch »pst!«. Jiná skupina cizích slov pod. znění patří k franc. touche »úhoz, dotknutí, tah štětcem«, toucher m. j. »barvou malovati«; tak r e t u š o v a t i (retoucher »znova se dotýkati, štětcem a j. opravovati«), t u š (něm. Tusche) »čínská čerň«. T u š »sprcha«, »tušovati se« je z franc. douche, se doucher, s něm. t za pův. d. T u š, průvod hudby k potlesku, volání slávy a p. je něm. Dusch, Tusch (bavor. tuschen »tlouci, duněti, zníti«).

ZAZLÍVATI (V. J.). Nesprávnost tohoto slova tak, jak se ho užívá dnes (zazlíti, zazlívati komu co), vytýkali jsme již častěji. Již Jungmannův slovník je kárá a po něm snad všecky brusy. Je to odvar něm. verargen, verübeln, jehož starý jazyk nezná (říkalo se »za zlé míti, položiti, ve zlé obrátiti« a pod.); v nové době se vtírá zvláště ve větších městech i do mluvy lidové (ba čítáme tak z a z l i e v a ť i v slovenských knihách, jakož slovenští spisovatelé často přejímají od nás věci, jichž by se čeština sama měla zbaviti), ale prostý venkovan řekne spíše »za zlé míti« (»to mu má každý za zlé«). Stará čeština znala jen z a z l i t i s e, t. učiniti se, státi se zlým = rozhoršiti se. M í t i ve rčení »za zlé míti« mělo pův. týž význam, co ve rčeních »za příhodné, za slušné míti« a p., a říkalo se v opačném významě také »někomu za dobré míti«, na př. »múdrý jmu (= jemu) za dobré jmějieše (= měl), že cizozemcě v zemi nepúštieše (= nepouštěl)« Dalim. 67, 17; dnes toho významu nepociťujeme, protože se význam »pokládati za zlé« změnil ve význam »horšiti se pro něco«.

ŽELEZNIČÁŘ (F. St.). Železničním zřízencům se dnes říkává železničář, také, jak nám p. taz. píše, drážník, i železňák. Nám by se z těchto slov nelíbilo žádné (železňák již proto ne, že si při něm každý vzpomene spíše na hrnec). Ani nemyslíme, že by každé povolání i pro úřední potřebu musilo míti pojmenování jediným slovem, jak se dnes tak mnohým zdá. Máme na př. poštovní zřízence a úředníky: budeme jim i v úředních zprávách říkati pošťáci, jak se jim říkává v důvěrném hovoru, nebo poštovníci a pod.? Nám by stačilo i dále, jako stačilo posud i jiným, souhrnné pojmenování »železniční zřízenec«, vedle zvláštních jmen služebních jako výhybkář, skladník, přednosta stanice, pokladník, nádražní sluha atd.

Z redakce odpovídá Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. (dř. Th. Venta) v Praze I., Bílkova ul. č. 17.